

“Лекції суперові! Та й семінари були непогані... Класичний гуманістичний підхід до навчання... Якщо тобі це потрібно — вчи, якщо ні — твої проблеми, тебе ж ніхто не напружує, а та оцінка, яку ти потім отримувеш, якраз і показує те, наскільки ти зацікавлений тим, що вчиш...”

Згадуючи Володимира Леонідовича, мимоволі запитуємо себе, а чи змогли ми, проживши довге нелегке життя, зберегти відвертість і доброзичливість, готовність за першим покликом прийти на допомогу, високий професійний рівень, уміння і бажання знову й знову терпляче відповідати на нескінченні “чому?” кожного нового покоління юних соціологів.

А Володимир Леонідович міг...

*Колеги з кафедри соціології
Національного університету
“Києво-Могилянська академія”*

Мій Оссовський

“Луковиця пам'яті”, говорить Гюнтер Грас, згадуючи своє довге життя і тривалу історію. Коли щоразу підступають сльози, варто лише торкнутися прозорих пелюстків того часу, який не повернути і не змінити. Має бути в кожного, хто перейшов певні рубежі, вже заготовлений цей плід, що сочиться гірким нектаром, що ввібрав у себе всю нашу сентиментальність і німоту, котрі і є найпершим жестом, зверненим услід. Але на моєму столі в тендітній посудині якісь інші дивовижні плоди, що запаморочливо пахнуть, перехоплюючи подих, щоби приховати свій терпкий до лівостороннього болю присмак. Ніби непомітно їх стає дедалі більше, але їх завжди можна буде перелічити. Ці прості обчислювальні операції відбуваються самі по собі, з нагоди і невідомо чому, застають зненацька у призначених не для того ситуаціях, коли начебто все, зрештою, нормально, і безтурботність уже вимальовується на обрії. Стани пам'ятства, що тепер постійно нас супроводжують.

Про це я ще нічого не знаю, коли стою в коридорі шостого поверху на Кірова, 4 й очікую на Оссовського Володимира Леонідовича, як мені назвали його ім'я. З прочинених дверей лунає голос Віри Ілларіонівни (здається, вона встигла мене розгледіти) з обіцянкою взяти до себе в машбюро, якщо доведеться. І от імпозантний, з веселими очима і світлою рудою шевелюрою чоловік крутить у руках, ніби якусь незрозумілу річ, мій університетський

диплом про іспанський екзистенціалізм. А чи чула я про контент-аналіз? Ясна річ, уперше чую, якщо чесно. Рятівна констатація, хвала Богові, випереджає мій переляк: “Ну що ж, Ви нам підходите”. Хто зна, як виникають структури спорідненості, — зі слів, інтонації, рухів, манери жартувати, з чогось невідомого, що пов'язує назавжди. Лишень кінець жовтня 75-го, й усе попереду. У нас, його перших аспірантів, сповнених праведних і несправедливих бажань молодості. І в нього, — адже тільки середина шляху, тобто куди молодший за нас теперішніх.

“И вот гостинный дом поповский почти что весь отдали нам. И мы смогли принять двух дам, со вкусом выбранных Оссовским” (сподіваюся, Володя Паніотто вибачить мені цитування без дозволу, до того ж сам нещодавно згадував ці рядки). І тих, і інших уже, звісно, більше, виходить група, потім відділ, його відділ, із неповторною і дивовижною атмосферою, як заведено згадувати про дні своєї юності, хоча в цьому разі характеристики повною мірою відповідають істині. Одній із дам Оссовський одразу приносить “Social Research” зі статтею про аналіз біографій у бізнесі і двійко чисел “Kultura i społeczenstwo”. Це було цікаво, несхоже на те, чим мені видавалася соціологія, що резонує на заклики страхітливих структур та інститутів. Тут важливими були люди, те, що вони думають про себе і про суспільство, як говорять про це публічно. Тут була лояльність до культури, до текстів — історичних, художніх, журналістських, котрі, як з'ясувалося, теж можна помислити соціологічно. Для Володимира Леонідовича гуманітарний погляд на спільне життя людей завжди був першорядним, байдуже про що йшлося — про цінності трудової діяльності, престиж професій чи громадську думку. “Повзучий емпіризм”, як він нерідко іменував свою орієнтацію, слугував лише надійним тому прикриттям.

Марно було дивуватися, звідки така дивовижна чутливість до соціології в цьому одеському хлопчиську, котрий, звісно ж, нікуди не подівся, перетворившись згодом на врівноваженого академічного професора. Чи то спадок порто-франко, фамільне соціологічне відлуння польських кровей, гідна заздрості розсудливість, здатність знаходити читання цікавою справою, або це щось іще, що мені так і не вдалося збагнути. Я досі в захваті від того, як їм, найпершим, серед яких і він, — Ірині Марківні Поповій, Олені Олександрівні Якубі, Вілену Пилиповичу Чорноволенку, Володимирі Леонідовичу Оссовському і тим, на жаль небагатьом, хто і сьогодні в шерезі, — вдалося здійснити цей проект за назвою “Українська соціологія”, майже авантюрну й небезпечну для тих часів справу, і робити ту соціологію, за якою ми зараз сумуємо і яка залишилася у книгах і переказах. Книги і статті В.Оссовського належать до розряду хрестоматійних і неминуче бібліографічно рідкісних. Читайте їх, наші молоді колеги. Адже, скажімо, інтерес до професійних ідеологій та якісних методів зафіксований у них задовго до популярності всіляких іміджевих досліджень. А “лійка опінії”, сконструйована за канонами соціологічної класики, — мабуть, одна із ключових нині моделей, що дають змогу зрозуміти, як у суспільстві виникають настрої та формуються думки і як їх слід було б вивчати.

Задушливим вечором 3 червня 2010 року Володимира Леонідовича Оссовського не стало.

Поховальне цунамі цього літа не зважило ні на що, обернувшись невблаганною втратою для тих, хто був із ним поруч, коли в тісній кімнаті № 90 по вул. Героїв Революції, 4 (нині — Трьохсвятительській) нас надихали спільні плани. Дорога і важлива для нас людина, яка вплинула на нашу долю, визначивши одного разу професійний вибір.

Адже це лише тепер вочевиднилося, наскільки багато він навчив, не читаючи нам курсу лекцій, як щасливішим недавнім студентам, але постійно був присутній у будь-яких наших спробах займатися соціологією, ненав'язливо їх коригуючи, витримуючи делікатну дистанцію і завжди даючи можливість рухатися, як нам здавалося, самостійно. За його категоричним “це твої проблеми” легко вгадувалася приховувана тривожність з приводу цих самих проблем, і завжди хотілося писати так, щоб він був за тебе спокійний. Тим, що він робив і як робив, він прищеплював смак до предмета, до доброго читання, вводив в ужиток новітнє знання, західний досвід у дослідженнях культури, зразки чіткого наукового висловлювання, і, як людина ліберальна до інтелектуальних прагнень інших, завжди залишався найчутливішим камертоном, що безпомилково розпізнає і не сприймає фальші в нашій науці.

Позаяк, звісно, був упевнений, що “соціологія — це те, чим займаються соціологи”, і кредо професії — не пусті балачки. Напевно, ніхто інший не зумів би точніше визначити дисциплінарні межі наших пошуків, демонструючи те, що називається соціологічним підходом. Або вже пізніше, на вчених радах в Інституті соціології давати точний коментар по суті питання, розставляючи по місцях позиції й оцінки, як і належить метру. Робив це легко, начебто на хвилину відірвавшись від спортивних новин у газеті, що перед

ним лежить, без жодного бажання викривати і “ставити на вид”. Радше з тієї самої любові до мистецтва, що її нині вважають анахронізмом і нездоленним марнуванням особистого енергетичного ресурсу. Це був його привілей. Він навчив розуміти, що ідеологічні імперативи — лишень обставини, а не умови суджень про суспільство, що професійна кар'єра вибудовується еволюційно, природним шляхом, де удавана або надмірна старанність і неприваблива метушливість навряд чи виправдані.

Здавалося б, він займався тим, що йому подобається. Але чи так це було в усьому?..

От він м'яко рухається нам назустріч із тенісною сумкою і свіжими польськими часописами в руках. Людина-стиль, яка не обтяжує інших увагою до себе. Шкода, що останнім часом ми зустрічалися нечасто, але завжди гадала, що обов'язково побачимось і поговоримо неквапливо. Хіба могло бути інакше. Як же він поспішив, як поквапився, мабуть, неймовірно стомившись від плутанини останніх років. Дивно усвідомлювати себе чи не найстаршими тепер свідками його життя, як весь цей час він був значимим свідком нашого. І поки ми ще тут, пам'ятаймо про нього з безмежною любов'ю і вдячністю, зі смутком віддаючи історії дорогі нашому серцю імена.

*НАТАЛІЯ КОСТЕНКО,
доктор соціологічних наук,
завідувач відділу соціології культури та масової комунікації
Інституту соціології НАН України*

Не зраджуючи покликання

...Помер професор В. Осовський, який стояв у далекі 1960-ті біля витоків сучасної української соціології. Його книжки із соціології громадської думки зробили автора класиком за життя, як поляка Я.Щепанського, як росіянина В.Ядова... З такими людьми, як Осовський, остаточно іде від нас ХХ століття. За освітою історик, Володимир Леонідович із молодих років загострював у собі соціальну спостережливість й аналітичні здібності, що дало йому змогу стати компетентним знавцем устрою суспільства. Власне самоук у соціології, він вчасно почув своє покликання, досяг статусу творця професійного середовища, того живильного ґрунту, на якому зростали наступні покоління вчених. За умов постійного ідеологічного тиску в роки, по-верхово йменовані нині застійними, Осовському вдалося підтримувати високі стандарти професіоналізму та наукової етики. У душі він не любив багатьох партійних начальників, знав їм ціну як ортодоксам і догматикам,